

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΚΡΙΣΗ ΚΑΙ ΕΥΡΩΠΗ'

ΣΩΤΗΡΗΣ ΒΑΛΝΤΕΝ

Ο Σωτήρης Βαλντέν διδάσκει στο Ινστιτούτο Ευρωπαϊκών Μελετών του Ελεύθερου Πανεπιστημίου των Βρυξελλών.

Σκόπευα, αρχικά, να επιχειρήσω μια κάπως συστηματική παρέμβαση για τον ρόλο της Ευρώπης στην ελληνική κρίση. Ωστόσο, η κρισιμότητα των ημερών με οδήγησε στο να επικεντρωθώ σε ζητήματα πιο άμεσα πολιτικά, που απασχολούν τον δημόσιο διάλογο.

Η κεντρική ιδέα της παρέμβασής μου είναι ότι οι πολιτικές για τη διέξοδο της χώρας μας από την κρίση και οι σχετικές συζητήσεις πρέπει να ενσωματώσουν καλύτερα το γεγονός ότι παίζουμε όχι μόνο στο εθνικό αλλά και στο ευρωπαϊκό γήπεδο. Και ότι οι στρατηγικές μας έχουν προοπτική, μόνο εφόσον λαμβάνουν υπόψη τις δυνατότητες, τους περιορισμούς και τους συσχετισμούς και στο κρίσιμο αυτό γήπεδο.

Πριν από τις εκλογές, επιχειρηματολόγησα επανειλημμένα και δημόσια εναντίον αυτού που ονόμασα «φιλοευρωπαϊκό επαρχιωτισμό» και ο οποίος συνίστατο στην αντιμετώπιση της Ευρώπης παθητικά, ως μιας εξωτερικής αμετακίνητης δύναμης, στο γίνεσθαι της οποίας δεν συμμετέχουμε ως συνιδιοκτήτες, αλλά είμαστε απλά αποδέκτες της γενναιοδωρίας ή και των εκβιασμών της· εκβιασμών που έπρεπε να αποδεχόμαστε ασυζητητί ή και να εξωραϊζουμε, επί ποινή εξοβελισμού μας από την Ευρώπη. Ήταν η εποχή που κάποιοι μας καλούσαν να μην πολυσυζητάμε τα όσα συζητούν οι άλλοι Ευρωπαίοι για τις πολιτικές λιτότητας και την κρίση της νεοφιλελεύθερης Ευρώπης, καθώς αυτό αποπροσανατόλιζε, λέει, από την εγχώρια προσπάθεια.

Σήμερα, βέβαια, η κατάσταση έχει αλλάξει. Οι αλυσιδωτές εξελίξεις στη λοιπή Ευρώπη αλλά και το εκκωφαντικό μήνυμα των ελληνικών εκλογών έχουν καταστήσει ολοφάνερη τη στενή σχέση των εξελίξεων στην Ελλάδα με τις εξελίξεις στο ευρωπαϊκό επίπεδο, και όχι μόνο μέσω των περίφημων «αγορών» ή και των αγανακτισμένων πολιτών, αλλά και στην κεντρική πολιτική σκηνή. Ο Ολάντ αναδεικνύει την ευρωπαϊκή σημασία της νίκης του και οι Έλληνες αναφερόμαστε όλο και περισσότερο στη σημασία των ευρωπαϊκών εξελίξεων για το δικό μας μέλλον. Ίσως, για πρώτη φορά να βρισκόμαστε ενώπιον της διαμόρφωσης ενός «ευρωπαϊκού δήμου», που θεωρούνταν πάντα προϋπόθεση για να βαθύνει η ευρωπαϊκή ολοκλήρωση.

Θεωρώ, συνεπώς, μείζον θετικό γεγονός ότι τόσο στην Ελλάδα όσο και στην υπόλοιπη Ευρώπη οι λαοί φεύγουν από τη μοιρολατρία του «σφάξε με Μέρκελ, ν' αγιάσω» και φιλοδοξούν να «πάρουν την Ευρώπη στα χέρια τους». Όμως γι' αυτό ακριβώς, ιδιαίτερα δε στη χώρα μας, ο κίνδυνος είναι τώρα ο αντίθετος. Το σκάκι που παίζεται σε ευρωπαϊκό επίπεδο είναι τουλάχιστον όσο πολύπλοκο όσο και το αντίστοιχο «παιχνίδι» στην Ελλάδα, και σίγουρα δεν παίζεται με τους ίδιους όρους.

Το αποτέλεσμα των εκλογών της 6ης Μαΐου προκάλεσε σε ορισμένους κλαυθμούς, οδυρμούς και πανικό. Είναι, φοβάμαι, όσοι αδυνατούν να διανοηθούν μια ουσιαστική προσπάθεια αναθεώρησης της πολιτικής των μνημονίων και κυρίως όσοι, συνειδητά ή όχι, θεωρούν πως η μοίρα της χώρας μας είναι να είναι εσαεί δέσμια του χρεωκοπημένου πολιτικού προσωπικού του δικομματισμού.

Όμως, θα αποτελούσε ασυγχώρητη επιπολαιότητα αν το εκλογικό αποτέλεσμα οδηγούσε εμάς τους άλλους σε μιαν αμέριμνη ευφορία, στην εντύπωση ότι ο δρόμος είναι πλέον ανοικτός για τις μεγάλες ανατροπές, στην παραγνώριση δηλαδή των περιορισμών και των συσχετισμών του ευρωπαϊκού γηπέδου. Αν σήμερα επιδιώκαμε έναν νέο Μάη '68, όπου θα «ήμασταν ρεαλιστές επιδιώκοντας το αδύνατο», θα διαβάζαμε κατά τη γνώμη μου εντελώς λανθασμένα τη σημερινή ελληνική και ευρωπαϊκή πραγματι-

κότητα. Στη συνέχεια, θα επιδιώξω να επιχειρηματολογήσω προς αυτήν την κατεύθυνση.

Επιτρέψτε μου να ξεκινήσω επαναλαμβάνοντας το αφετηριακό μου σημείο, τη *σταθερή προσήλωση στην ευρωπαϊκή επιλογή της χώρας*. Η ευρωπαϊκή επιλογή παραμένει για μένα θεμελιώδης από οικονομική, πολιτική και διεθνοπολιτική (κάποιοι θα έλεγαν «εθνική») άποψη. Η σημερινή δραματική κατάσταση δεν μεταβάλλει τη βασική αυτή θέση, καθώς η έξοδος από την κρίση είναι σχεδόν αδύνατη χωρίς ευρωπαϊκή αλληλεγγύη, ενώ αποχώρηση από την Ευρώπη και την ευρωζώνη θα είχε επιπτώσεις σαφώς χειρότερες από τα όσα ζούμε σήμερα, και όχι μόνο στο πεδίο της οικονομίας.

Όπως φαντάζομαι και πολλούς από σας, με έχει εξοργίσει κατά τα τελευταία δύο χρόνια η επίμονη προσπάθεια κατατρομοκράτησης των πολιτών από πλευράς ορισμένων φιλομνημονιακών δυνάμεων. Ο πολιτικός τους λόγος συρικνώθηκε σε εικόνες λιμών και καταποντισμών και κατοχικής πείνας που θα επέρχονταν, αν ο ελληνικός λαός δεν επικροτούσε τη δική τους εκδοχή της σωτηρίας της χώρας. Και χθες ακόμη, και παρά τις εκλογές που έδειξαν την αποτελεσματικότητα αυτής της προπαγάνδας, υπουργός και σημαίνουν πολιτικό «μεταρρυθμιστικό» στέλεχος μάς απείλησε με πραξικοπήματα και συμμορίες με Καλάσνικοφ.

Όμως, η αντίδρασή μας σε υστερικές εκδηλώσεις δεν μας απαλλάσσει από το να ζυγίζουμε ψύχραιμα τα οφέλη και τις ζημίες από μια ενδεχόμενη επιστροφή στη δραχμή. Και νομίζω πως προκύπτει χωρίς ιδιαίτερη δυσκολία ότι, από κάθε σχεδόν άποψη, το ισοζύγιο θα ήταν από ιδιαίτερα αρνητικό ως καταστροφικό. Και αναφέρομαι φυσικά εδώ τόσο στις επιπτώσεις πάνω στο βιοτικό επίπεδο και τις προοπτικές ανάπτυξης μιας άτακτης χρεωκοπίας και μετάβασης σε εθνικό νόμισμα, όσο και στις πολιτικές και διεθνοπολιτικές συνέπειες ενός ξαφνικού υποβιβασμού της χώρας μας από την α' στη β' ή και τη γ' εθνική, στην ανήσυχη γειτονιά της Ανατολικής Μεσογείου και των Βαλκανίων.

Γενικότερα, το ευρωπαϊκό επίπεδο είναι το πλέον κατάλληλο για να αντιμετωπίσουμε τις προκλήσεις της παγκοσμιοποίησης και της κρίσης των εθνικών κρατών. Η αντιμετώπιση της παντοδυναμίας των αγορών, η ενεργός προσαρμογή στην ιστορική μετατόπιση του κέντρου βάρους της ανθρώπινης δραστηριότητας προς ανατολές είναι ανέφικτες μέσα από την εθνική αναδίπλωση, ακόμη και για μεγάλες χώρες, πόσο μάλλον για την Ελλάδα.

Το ευρωπαϊκό κοινωνικό μοντέλο, παρά τις ελλείψεις του, και παρά την επίθεση την οποία υφίσταται, είναι το σαφώς καλύτερο εκ των υπάρχοντων και προς αυτό προσβλέπουν λαοί σε ολόκληρο τον κόσμο. Το μοντέλο αυτό, για να διαφυλαχθεί και να βελτιωθεί, χρειάζεται μια ισχυρή Ευρώπη. Μια ισχυρή Ευρώπη αποτελεί και τον καλύτερο

τρόπο για να κερδίσουν έδαφος σε παγκόσμιο επίπεδο προοδευτικές αξίες και πολιτικές για μείζονα ζητήματα, όπως η δημοκρατία, το περιβάλλον και η κλιματική αλλαγή.

Εννοείται ότι η επιλογή του ευρωπαϊκού πλαισίου δεν συνεπάγεται και αποδοχή του σημερινού συντηρητικού και νεοφιλελεύθερου προσανατολισμού των ευρωπαϊκών θεσμών και της πλειοψηφίας των κυβερνήσεων των κρατών-μελών. Ούτε βέβαια και παραγνώριση του ότι η Ένωση, υπό την ηγεμονία της δεξιάς, βρίσκεται σε βαθιά κρίση, οικονομική, κοινωνική, και κυβερνησιμότητας, μια κρίση που τελευταία προσλαμβάνει υπαρξιακές διαστάσεις, θέτοντας σε κίνδυνο και το ίδιο το ευρωπαϊκό σχέδιο. Υπάρχει όμως και η άλλη, η προοδευτική Ευρώπη, που μάλιστα τελευταία κερδίζει σημαντικό έδαφος, δημιουργώντας βάσιμες ελπίδες για μια αλλαγή πορείας. Η αλλαγή αυτή επιβάλλεται πια επείγοντως και από τα πράγματα.

Παραδόξως, στην ταύτιση της Ευρώπης με τη σημερινή συντηρητική της ηγεσία συμπίπτουν πολύ ετερόκλητες δυνάμεις στην Ελλάδα. Αναφέρομαι φυσικά στη σταλινική αριστερά, που εντελώς προβλέψιμα δεν ασχολείται με ό,τι θεωρεί αποχρώσεις του ίδιου συστήματος που απορρίπτει, αλλά και σε ορισμένους ένθερμους μεταρρυθμιστές, που στο ζήλο τους να υπερασπιστούν τα μνημόνια, ή και τους φορείς τους στην Ελλάδα, έσπευσαν να θέσουν εκτός ευρωπαϊκού πλαισίου κάθε κριτική στις πολιτικές της τρόικας, κηρύσσοντας έναν ευρωπαϊκό συντηρητικό μονόδρομο. Έτσι όμως προκάλεσαν, κατά τη γνώμη μου, τεράστια ζημιά στην ευρωπαϊκή υπόθεση στη χώρα μας.

Ευτυχώς, ο ελληνικός λαός, παρά τις δοκιμασίες που υφίσταται και τις προσπάθειες της κας Μέρκελ και των οπαδών της, φαίνεται πως εξακολουθεί να είναι στη μεγάλη του πλειοψηφία προσηλωμένος στο ευρωπαϊκό πλαίσιο. Και το σύνολο σχεδόν των πολιτικών δυνάμεων αποδέχεται τον χαρακτηρισμό τους ως «φιλοευρωπαϊκές». Μήπως, λοιπόν, η επανάληψη των δηλώσεων πίστης προς την Ευρώπη περιττεύει, ή και είναι εκ του πονηρού, αφού παραβιάζει ανοικτές θύρες; Υποστηρίζω πως, δυστυχώς, όχι.

Στον ελληνικό δημόσιο βίο συντηρείται, πιστεύω, ένα επικίνδυνο διφορούμενο: είναι απόλυτα θεμιτό, και για μένα αναγκαίο, η αναφορά στην Ευρώπη να γίνεται σε μια δυναμική διάσταση που να περιλαμβάνει και την πάλη και τη δυνατότητα αλλαγής της. Όμως, αυτό δεν μπορεί παρά να γίνεται με αποδοχή του θεσμικού πλαισίου και των κανόνων λειτουργίας της, καθώς και των κανόνων για την ενδεχόμενη αλλαγή τους. Αν η αναφορά γίνεται σε μια φανταστική Ευρώπη σε έναν άλλον πλανήτη και σε μια άλλη εποχή, έξω εντελώς από τους υπάρχοντες συσχετισμούς, τότε ισοδυναμεί με άρνηση της Ευρώπης. Τα όρια ανάμεσα στις δύο προσεγγίσεις είναι ίσως συχνά δυσδιάκριτα, δεν είναι όμως ανύπαρκτα. Και πολύ φοβάμαι ότι τις μέρες αυτές, όπου πολλοί παίζουν με τις λέξεις, συχνά επιλέγεται ηθελημένα η ασάφεια γύρω από τη θεμελιώδη αυτή επιλογή.

Η ελληνική κρίση υπήρξε αποκλειστικά ενδογενής ή την ευθύνη γι' αυτήν φέρει και η Ευρώπη και η παγκοσμιοποιημένη οικονομία;

Το θέμα αυτό απασχόλησε τον δημόσιο διάλογο κατά την πρώτη φάση της κρίσης. Σήμερα, είναι ίσως λιγότερο επίκαιρο, αν και νομίζω πως διατηρεί τη σημασία του σε μια προσπάθεια υπέρβασης των απλουστευτικών σχημάτων, όπου καλούμαστε να επιλέξουμε ανάμεσα στο αυτομαστίγωμα και την απόδοση όλων των κακών στους ξένους.

Νομίζω ότι κανείς πια στην Ελλάδα δεν αμφισβητεί ότι τη μέγιστη ευθύνη για το ότι φθάσαμε ως εδώ την φέρουμε «εμείς». Υπάρχει, βέβαια, μεγάλη συζήτηση για την έννοια του «εμείς», καθώς το πολιτικό και οικονομικό κατεστημένο επιδιώκει να απαλλάξει τον εαυτό του, φορτώνοντας την ευθύνη συλλογικά και ισοπεδωτικά στους πολίτες, με διατυπώσεις του τύπου «τα φάγαμε όλοι μαζί», ενώ βέβαια και ο κάθε προνομιούχος και απατεώνας κρύβεται πίσω από τον άνεργο και τον χαμηλόμισθο για να φωνάξει «αθώς». Όμως, νομίζω πως οι περισσότεροι συμφωνούν ότι η ελληνική κρίση έχει εγχώριες ρίζες στα μακρόχρονα διαρθρωτικά προβλήματα και παθογένειες της οικονομίας και της κοινωνίας και στην καταστροφική πολιτεία των κυβερνήσεων της ΝΔ και του ΠΑΣΟΚ κατά την τελευταία δεκαετία.

Υπάρχει, ωστόσο, αναμφισβήτητη και μια ευρωπαϊκή και διεθνής διάσταση. Η διεθνής χρηματοπιστωτική κρίση του 2008 και η αστάθεια που προκάλεσε σε συνθήκες μιας πολυετούς νεοφιλελεύθερης παγκόσμιας απορρύθμισης συνέβαλε αποφασιστικά στην ένταση και την οξύτητα της ελληνικής κρίσης που θα μπορούσε να είχε εκδηλωθεί πολύ λιγότερο εκρηκτικά.

Οι ευθύνες της Ευρώπης περιλαμβάνουν:

τη συμβολή της στη διαμόρφωση του νεοφιλελεύθερου ασταθούς διεθνούς περιβάλλοντος που προανέφερα και την αδυναμία της να συμφωνήσει σε πολιτικές ελέγχου και αντιστροφής αυτής της κατάστασης

την ημιτελή αρχιτεκτονική της ευρωζώνης, με χωλαίνουσα την οικονομική ένωση, και αδύναμες τις πολιτικές ανάπτυξης και συνοχής. Αδυναμίες που προκάλεσαν και συντηρούν ανισορροπίες ανάμεσα στο κέντρο και την περιφέρεια και που λίγο σχετίζονται με τις ελληνικές ιδιαιτερότητες, όπως προκύπτει και από τις αντίστοιχες εξελίξεις σε άλλες χώρες της ευρωπαϊκής περιφέρειας που δεν έχουν τα ελληνικά χαρακτηριστικά

την έλλειψη πολιτικής ολοκλήρωσης που καθιστά αδύνατη την άμεση και αποτελεσματική αντίδραση της Ένωσης σε μείζονες προκλήσεις

τη σκανδαλώδη παραγνώριση του ελληνικού εκτροχιασμού την περίοδο της ΝΔ –και άρα τη μη λήψη διορθωτικών μέτρων–, για λόγους μάλλον κομματικής αλληλεγγύης. Θυμόμαστε όλοι τα συγχαρητήρια που δίδονταν απλόχερα

στον κ. Καραμανλή για την επιτυχή οικονομική του πολιτική

τη μεγάλη καθυστέρηση στην εκδήλωση της ευρωπαϊκής αντίδρασης μετά το ξέσπασμα της ελληνικής κρίσης, ως αποτέλεσμα και των βαθύτερων αιτίων που προανέφερα, αλλά και της μικροπολιτικής συμπεριφοράς της γερμανικής ηγεσίας.

Με άλλα λόγια η Ελλάδα, με δική της ασφαλώς ευθύνη, κατέστη ο ασθενής κρίκος σε μιαν ευρωπαϊκή και διεθνή οικονομία που είναι βαθειά νοσούσα και σε μια θεσμική Ευρώπη που δεν μπορεί να αρθεί στο ύψος της πρόκλησης.

Το γεγονός ότι η αποσταθεροποίηση μιας μικρής οικονομίας, που αντιπροσωπεύει μόλις το 2% του ΑΕΠ της ΕΕ, προκαλεί μια μείζονα κρίση σε ολόκληρη την ευρωζώνη, αλλά ακόμη και στην παγκόσμια οικονομία, οδηγεί σε δύο σκέψεις:

πρώτον, ότι η αλληλεξάρτηση που συνεπάγεται η παγκοσμιοποίηση διαμορφώνει εντελώς νέες συνθήκες στο εθνικό επίπεδο, αφού οι επιπτώσεις των επιλογών μιας μικρής χώρας επιδρούν στις τύχες εκατοντάδων εκατομμυρίων αν όχι και δισεκατομμυρίων ανθρώπων σε όλες τις γωνιές της γης. Αλλά και αντίστροφα, οι ευρύτερες επιπτώσεις κάθε εθνικής επιλογής περιορίζουν, και συχνά ασφυκτικά, την ελευθερία κινήσεων της κάθε χώρας

δεύτερον, ότι η αστάθεια της ευρωπαϊκής και παγκόσμιας οικονομίας αποτελεί πρόκληση στον ορθό λόγο και στην ικανότητα της ανθρωπότητας να διευθύνει τις τύχες της. Σε αυτό ελάχιστη πρόοδος φαίνεται να έχει πραγματοποιηθεί σε σχέση με τη χρηματοπιστωτική κρίση του 2008.

Τα παραπάνω υπογραμμίζουν βεβαίως τον κατεπείγοντα χαρακτήρα της ανάγκης δημοκρατικού ελέγχου του νέου παγκόσμιου «άγριου καπιταλισμού» και τον ρόλο-κλειδί της Ευρώπης σε μια τέτοια προσπάθεια. Ο έλεγχος αυτός αποκτά πλέον υπαρκτά χαρακτηριστικά για την κυριαρχία μας πάνω στην οικονομία, αλλά και για την ίδια την επιβίωση των δημοκρατικών μας καθεστώτων. Η υποκατάσταση, όμως, των ευρωπαϊκών θεσμών από ένα γερμανικό διευθυντήριο αποδεικνύεται καθημερινά ανέφικτη και καταστροφική.

Όσον αφορά στην Ελλάδα, οι παραπάνω διαπιστώσεις επιβεβαιώνουν κατά τον πιο θεαματικό τρόπο ότι εθνικές στρατηγικές που δεν είναι πλήρως ενσωματωμένες σε αντίστοιχες ευρωπαϊκές και διεθνείς δεν έχουν καμία πιθανότητα ευόδωσης. Στην πραγματικότητα, και σχηματοποιώντας κάπως, ούτε η οικονομία μας, αλλά ούτε και η ουσία της δημοκρατίας μας μπορούν να διασωθούν έξω από το ευρωπαϊκό πλαίσιο.

Το ότι οι πολιτικές των μνημονίων υπήρξαν καταστροφικές για την ελληνική οικονομία και την κοινωνία και πλήρως ατελέσφορες ως προς τους στόχους, τους οποίους οι

ίδιες έθεσαν, αποτελεί πλέον πανθομολογούμενο γεγονός. Τα μνημόνια αποδείχθηκαν μη βιώσιμα οικονομικά, κοινωνικά και πολιτικά.

Τα μνημόνια είναι βέβαια ευρωπαϊκής (κυρίως γερμανικής) έμπνευσης, στην πραγματικότητα δε και υπαγόρευσης μέχρι την τελευταία τους λεπτομέρεια. Λέγεται, όμως, συχνά ότι η αποτυχία τους αποτελεί ελληνική ευθύνη, καθώς οι κυβερνήσεις δεν μπόρεσαν ή και δεν θέλησαν να τα εφαρμόσουν και η κοινωνία αντέδρασε σ' αυτά. Στην πραγματικότητα, η παταγώδης αποτυχία τους οφείλεται τόσο στο σκέλος που δεν εφαρμόστηκε όσο και σ' αυτό που εφαρμόστηκε και ειδικότερα αυτό της βάρβαρης λιτότητας και επίθεσης στις κατακτήσεις των εργαζομένων και στη βαθύτατη ύφεση που προκάλεσαν τα μέτρα αυτά.

Τίθεται, λοιπόν, εύλογα το ερώτημα: πώς εξηγείται μια τόσο εξωπραγματική πολιτική από μέρους των δανειστών μας; Διότι ακόμη και στο σκέλος για το οποίο υπάρχει ελληνική ευθύνη, θα υπέθετε κανείς ότι οι εμπνευστές των προγραμμάτων αυτών θα είχαν μια εικόνα της ελληνικής διοίκησης, της κοινωνίας και της πολιτικής, καθώς και των δυνατοτήτων και αντοχών τους, και θα διέβλεπαν τη μη βιωσιμότητα των ιδεών τους στην ελληνική πραγματικότητα.

Κατά τη γνώμη μου, όσοι αναζητούν κάποιο μεγάλο σχέδιο, καταχθόνιο ή μη, σφάλλουν. Η απάντηση θα πρέπει να αναζητηθεί σε έναν συνδυασμό της θεσμικής ανεπάρκειας και παράλυσης της Ένωσης, με την εμμονή σε έναν νεοφιλελεύθερο δογματισμό που πνέει μεν τα λοίσθια, αλλά που η συντηρητική Γερμανία και οι δορυφόροι της επιμένουν να υπερασπίζονται λυσσαλέα. Το έκτρωμα των μνημονίων αποτελεί συνισταμένη πολλών τάσεων, συχνά αντικρουόμενων. Αντανακλά την τραγική κατάσταση των ευρωπαϊκών μηχανισμών λήψης αποφάσεων, και τη νέα τάση ηγεμονισμού της Γερμανίας που όμως δυσκολεύεται να επιβληθεί ολοκληρωτικά.

Για τη Γερμανία της κας Μέρκελ, οι συνταγές για την Ελλάδα πρέπει να εκφράζουν και να συμβολίζουν τον μονόδρομο της δικής της οικονομικής φιλοσοφίας: ακραία δημοσιονομική πειθαρχία στηριγμένη στη λιτότητα και φιλελεύθερες διαρθρωτικές αλλαγές ως μοναδική συνταγή για την ανάπτυξη. Κρίσιμο στοιχείο στην όλη αντιμετώπιση της χώρας μας είναι η τιμωρία προς παραδειγματισμό, για την αντιμετώπιση του λεγόμενου *moral hazard*. Η συντηρητική ηγεσία της Γερμανίας γνωρίζει καλά ότι η πολιτική της αμφισβητείται παντού και ότι αν «σπάσει» στην Ελλάδα κινδυνεύει να καταρρεύσει και αλλού.

Ταυτόχρονα, η κυρίαρχη τάση –ακόμη και στη Γερμανία– φαίνεται να είναι –τουλάχιστον μέχρι σήμερα– πως η έξοδος της Ελλάδας από το ευρώ είναι ασύμφορη για την Ευρώπη, τόσο για λόγους οικονομικούς (ζημία από την ελληνική χρεωκοπία, και κυρίως κίνδυνος ντόμινο σε άλλες οικονομίες) όσο και πολιτικούς (μη αντιστρεψιμότητα της

ευρωπαϊκής οικοδόμησης). Οι κύκλοι αυτοί δεν επιθυμούν, συνεπώς, το θάνατο του ασθενούς, αλλά παίζουν ένα παιχνίδι υψηλού ρίσκου με την υγεία του. Και είναι εντυπωσιακή η έλλειψη κάθε μεσοπρόθεσμης στρατηγικής.

Από την άλλη πλευρά, στη Γερμανία και στους δορυφόρους της υπάρχουν δυνάμεις που έχουν επιλέξει τη μικρή ευρωζώνη των ισχυρών, έναντι της πίεσης για άμβλυνση του γερμανικού μοντέλου για την Ευρώπη. Οι δυνάμεις αυτές εκφράζουν μια τάση αναδίπλωσης της Γερμανίας από τον ευρωπαϊκό μεταπολεμικό της ρόλο σε ένα στενό ηγεμονιστικό εθνικισμό. Έχουν δε απεμπολήσει θεμελιώδεις αξίες του ευρωπαϊκού εγχειρήματος και των Συνθηκών, όπως η αλληλεγγύη και η συνοχή, έννοιες που γι' αυτές προσλαμβάνουν μια ξεπερασμένη και ηθική διάσταση ελεημοσύνης αντί να αποτελούν αναγκαία συστατικά μιας Ευρώπης που θα αγκαλιάζει το σύνολο των κρατών και των κατοίκων της, και θα διαθέτει αντίβαρα στις ανισορροπίες που προκαλούν η ενιαία αγορά και το ενιαίο νόμισμα.

Οι δυνάμεις της μικρής ευρωζώνης των ισχυρών παραμένουν μειοψηφικές, αλλά δράττονται κάθε ευκαιρίας για να προωθήσουν τον στόχο τους, εκμεταλλευόμενες ασθενείς κρίκους όπως η Ελλάδα, την οποία επιθυμούν να θέσουν προ αδύνατων διλημμάτων, ώστε να την οδηγήσουν στην έξοδο. Και αυτό ως πρώτο βήμα για την έξοδο και άλλων «προβληματικών» χωρών.

Η κατάσταση περιπλέκεται παραπέρα και από τις επιπτώσεις ενός λαϊκισμού που ενθαρρύνθηκε για μικροκομματικούς λόγους και από την ίδια την κα Μέρκελ και τους συμμάχους της: οι «τεμπέληδες» Έλληνες και λοιποί νότιοι υποτίθεται ότι απομυζούν τους φορολογούμενους και τείνουν να αντικαταστήσουν τους μουσουλμάνους μετανάστες ως ο υπ' αριθμόν 1 εχθρός του λαού. Ο λαϊκισμός αυτός ξέφυγε από τον έλεγχο των υπεύθυνων δυνάμεων και με τη βοήθεια ορισμένων ΜΜΕ αποτελεί πλέον αυτόνομο κοινωνικό παράγοντα, παρόλο που τελευταία έχουν ενεργοποιηθεί και αντίρροπες προοδευτικές δυνάμεις για την αντίκρουσή του. Όλα αυτά αυξάνουν παραπέρα την αστάθεια και τη σπασμωδικότητα των γερμανικών και ευρωπαϊκών πολιτικών απέναντι στην Ελλάδα.

Τούτων δεδομένων, και λαμβάνοντας υπόψη ότι η ελληνική κρίση, με ή χωρίς μνημόνια, δεν φαίνεται να ξεπερνιέται γρήγορα, τίθεται το ερώτημα: *η Ευρώπη μπορεί ή και διατίθεται να μας εκδιώξει από την ευρωζώνη;*

Ως γνωστόν, θεσμικά ούτε η Ευρώπη μπορεί να διώξει την Ελλάδα από την ευρωζώνη, ούτε η Ελλάδα μπορεί να αποχωρήσει η ίδια. Μπορεί μόνο να αποχωρήσει από την ΕΕ βάσει μιας διαδικασίας που προβλέπεται στη Συνθήκη (Άρθρο 50). Η έλλειψη πρόβλεψης για αποχώρηση από το ευρώ δεν είναι φυσικά τυχαία. Εκφράζει τη θέληση των κρατών-μελών να διασφαλίσουν το μη αντιστρέψιμο της

ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης και τον μη παραπέρα κατακερματισμό της.

Η έξοδος της Ελλάδας από την ευρωζώνη δεν είναι απλή υπόθεση για την Ευρώπη. Εμπεριέχει σοβαρούς οικονομικούς κινδύνους για ολόκληρη την ευρωζώνη. Μέρος των κινδύνων αυτών έχουν αμβλυνθεί με προληπτικά μέτρα που έχουν ληφθεί κατά τα τελευταία δύο χρόνια, όμως ο κυριότερος κίνδυνος, αυτός της πρόκλησης ενός ντόμινο προς άλλες αδύναμες χώρες, παραμένει. Επί πλέον, η αποχώρηση ενός μέλους της ευρωζώνης θα έστελνε ένα εξαιρετικά αρνητικό πολιτικό μήνυμα προς ολόκληρο τον κόσμο όσον αφορά στο δυναμισμό και το μέλλον της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Όμως, όπως ήδη ανέφερα, υπάρχουν και δυνάμεις –μειοψηφικές– που έχουν επιλέξει την αρχιτεκτονική της μικρής ευρωζώνης των ισχυρών.

Εξάλλου, οι πλειοψηφούσες δυνάμεις και ειδικότερα στη Γερμανία ζυγίζουν ανά πάσα στιγμή το πιθανό οικονομικό και πολιτικό κόστος από μίαν έξοδο της Ελλάδας σε σχέση με το κόστος της παραμονής της. Ιδιαίτερα φοβούνται το αρνητικό σήμα που θα σταλεί σε ολόκληρη την ευρωζώνη, ακόμη και στους δικούς τους λαούς, αν η Ελλάδα αψηφήσει τις οικονομικές τους πολιτικές, ενώ ταυτόχρονα αντλεί παραπέρα χρήματα από τους εταίρους της. Οι πρόσφατες εξελίξεις στην Ελλάδα έχουν αναμφίβολα αυξήσει τις εικασίες και τις σχετικές προετοιμασίες για μίαν ενδεχόμενη έξοδό μας από το ευρώ.

Συμπερασματικά, η έξοδος της Ελλάδας από το ευρώ δεν είναι όσο εύκολη την παρουσιάζουν ορισμένοι στο εξωτερικό και στην Ελλάδα για διαπραγματευτικούς και εκφοβιστικούς λόγους, δεν είναι όμως και αδύνατη, με τις τελευταίες δε εξελίξεις αρχίζει να γίνεται και πιθανή. Αν οι συσχετισμοί την επιβάλλουν, τα θεσμικά εμπόδια θα παραμεριστούν. Το πιθανότερο δε είναι ότι μια τέτοια έξοδος θα έπαιρνε τη μορφή δικής μας αναγκαστικής πρωτοβουλίας, κάτω από τις αφόρητες οικονομικές συνθήκες που θα μας επιβάλλονταν.

Οι πρόσφατες αλλαγές στην Ευρώπη δημιουργούν ευνοϊκότερο περιβάλλον για την Ελλάδα;

Οι εξελίξεις στην Ευρώπη επιτρέπουν πράγματι μια σημαντική αισιοδοξία. Η μία μετά την άλλη, κυβερνήσεις που εφαρμόζουν τις πολιτικές μονόπλευρης και ακραίας λιτότητας ανατρέπονται. Τελευταία, μάλιστα, οι αλλαγές αυτές συμπίπτουν με κίνηση του πολιτικού εκκρεμούς προς τα αριστερά. Ήδη επήλθαν τέτοιες κυβερνητικές αλλαγές στη Δανία, τη Σλοβακία, την Κροατία και τη Ρουμανία, με αποκορύφωμα φυσικά την νίκη του Φρανσουά Ολάντ στη Γαλλία. Και στην ίδια τη Γερμανία, η κυριαρχία της κυρίας Μέρκελ έχει κλονιστεί σε όλα σχεδόν τα κρατίδια. Είναι δε ολοένα και πιο πιθανό οι εκλογές του Σεπτεμβρίου 2013 να σημάνουν το τέλος της παντοκρατορίας της και την είσοδο των σοσιαλδημοκρατών στην ομοσπονδιακή κυβέρνηση,

με τη μία ή την άλλη μορφή. Ακόμη και στην Ολλανδία της οικονομικής ορθοδοξίας, η πολιτική λιτότητας αποδείχθηκε μη βιώσιμη και η κυβέρνηση ανατράπηκε.

Τι σημαίνουν όλα αυτά για την Ελλάδα; Το ότι διαμορφώνεται ένα ευνοϊκότερο περιβάλλον για τη χώρα μας είναι προφανές. Σε ευρωπαϊκό επίπεδο οι νέοι συσχετισμοί προετοιμάζουν μια στροφή από την ακραία λιτότητα και τη μονοδιάστατη δημοσιονομική πειθαρχία σε μεγαλύτερη έμφαση στην απασχόληση και την ανάπτυξη. Ως προς την Ελλάδα, κυβερνήσεις που ήλθαν στην εξουσία καταγγέλλοντας τη λιτότητα, είναι φυσικό να έχουν μεγαλύτερη αλληλεγγύη με μια χώρα που λειτουργεί ως πειραματόζωο για τις πιο ακραίες μορφές αυτών των πολιτικών. Και είναι βέβαιο ότι οι αντιστάσεις σε μια μικρή ευρωζώνη των ισχυρών και σε μια αποπομπή της Ελλάδας θα αυξηθούν.

Το νέο κλίμα στην Ευρώπη επιβεβαιώνει πανηγυρικά όσους στη χώρα μας αρνούνται να ταυτίσουν την Ευρώπη με την αποκρουστική Ευρώπη της ανεργίας, της λιτότητας και της ανασφάλειας. Διαμορφώνονται έτσι και οι άριστες συνθήκες, ώστε μια μαχητική ελληνική κυβέρνηση να πετύχει να ληφθούν υπόψη τόσο η οικονομική αποτυχία των μνημονίων, όσο και η ετυμηγορία του ελληνικού λαού που διαδήλωσε την εξάντληση των ορίων αντοχής του, ώστε να υπάρξουν ουσιώδεις διορθωτικές κινήσεις. Προϋπόθεση, όμως, μιας επιτυχούς τέτοιας ελληνικής πολιτικής είναι να εκτιμηθεί ορθά η νέα κατάσταση.

Πρώτον, πρέπει να γίνει αντιληπτό ότι η αριστερά δεν επικράτησε στην Ευρώπη, απλά δυνάμωσε. Η δεξιά και μάλιστα η γερμανική δεξιά εξακολουθεί να έχει τον πρώτο ρόλο και εξάλλου οι αλλαγές σε ευρωπαϊκό επίπεδο είναι πάντα βαθμιαίες, λόγω της πολιτικής γεωγραφίας.

Δεύτερον, οι κυρίαρχες οικονομικές πολιτικές εκφράζουν ασφαλώς πολιτικούς προσανατολισμούς, αντανakλούν όμως και εθνικές ευαισθησίες. Η σταθερή εμμονή στη δημοσιονομική πειθαρχία λ.χ. θα συνεχίσει να χαρακτηρίζει τη γερμανική πολιτική, ακόμη και με σοσιαλδημοκρατική κυβέρνηση.

Τρίτον, την περίοδο αυτή –και ιδίως μετά την αλλαγή στη Γαλλία– διεξάγεται μια σκληρή μάχη για το ποια θα είναι η νέα πολιτική ισορροπία του γαλλο-γερμανικού άξονα. Η συντηρητική Γερμανία αμύνεται λυσσαλέα και βέβαια το βάρος της εξακολουθεί να είναι αισθητά μεγαλύτερο από αυτό της Γαλλίας. Στη μάχη αυτή, η τύχη της Ελλάδας αποτελεί ένα μόνο στοιχείο, και όχι το πλέον σημαντικό.

Από τα παραπάνω συνάγεται ότι –πέρα από προεκλογικές και μετεκλογικές ρητορείες– η ελληνική στρατηγική δεν πρέπει να υπερτιμήσει την έκταση και ιδίως την ταχύτητα των ευρωπαϊκών αλλαγών, αλλά ούτε και να θεωρήσει ότι αποτελεί το επίκεντρο της Ευρώπης. Αν οι διεκδικήσεις της συμπλεύσουν και συντονιστούν με το ευρωπαϊκό γίγνεσθαι, μπορούν να επιτευχθούν πολλά. Αν πάλι αγνοή-

σουν τους συσχετισμούς, τους περιορισμούς και τους ρυθμούς των αλλαγών αυτών, το αποτέλεσμα μπορεί να είναι και αντίστροφο. Μια μαξιμαλιστική, απομονωμένη και επαιτούσα Ελλάδα μπορεί να χρησιμοποιηθεί από τις συντηρητικές δυνάμεις ως αιχμή του δόρατος για να καταφέρουν καίριο πλήγμα στις ανερχόμενες προοδευτικές δυνάμεις. Και ένας Ολάντ που τίθεται προ της επιλογής ανάμεσα στην κα Μέρκελ και τον Αλέξη Τσίπρα είναι μάλλον προφανές τι θα πράξει.

Συνοψίζοντας, από τη σκοπιά της δημοκρατικής και φιλοευρωπαϊκής αριστεράς αλλά και της Ελλάδας συνολικά, οι πρόσφατες εξελίξεις στην Ευρώπη σε συνδυασμό με την ετυμηγορία του ελληνικού λαού της 6/5 δικαιολογούν μια λελογισμένη αισιοδοξία, για δύο λόγους:

η άποψη –ή ακριβέστερα η προπαγάνδα– σύμφωνα με την οποία ο δρόμος της ακραίας λιτότητας και πολιτικής των μνημονίων είναι ο μοναδικός ευρωπαϊκός δρόμος καταρρέει στην ίδια την Ευρώπη. Η ευρωπαϊκή νομιμοποίηση της ακολουθούμενης –εδώ και αλλού–καταστροφικής πολιτικής πνέει τα λοίσθια, σε πείσμα των βασιλικότερων του βασιλέως οπαδών των μνημονίων στη χώρα μας

οι νέοι συσχετισμοί στην Ευρώπη, σε συνδυασμό με το πασιφανές πια γεγονός ότι η ακολουθούμενη πολιτική στην Ελλάδα δεν είναι βιώσιμη ούτε οικονομικά ούτε πολιτικά, ανοίγουν δυνατότητες άμεσα μεν για άμβλυνση των πιο αδιέξοδων και αποκρουστικών χαρακτηριστικών της, μεσοπρόθεσμα δε για μετάβαση σε μια πολιτική που θα εμπνέεται από άλλη φιλοσοφία, με μεγαλύτερη έμφαση στην απασχόληση, την ανάπτυξη και την κοινωνική δικαιοσύνη.

Ωστόσο, τα αισιόδοξα αυτά σημάδια κινδυνεύουν να εξουδετερωθούν, αν η χώρα μας υποτιμήσει το γεγονός ότι το πεδίο πάλης είναι πλέον πρωταρχικά όχι ο έλληνας ψηφοφόρος, αλλά η Ευρώπη, και ότι η εθνική και η αριστερή στρατηγική πρέπει να ενσωματώσουν πλήρως τα συμπεράσματα από το γεγονός αυτό. Κάτι τέτοιο δεν φαίνεται δυστυχώς, κατά τη γνώμη μου, να συμβαίνει σήμερα, ιδιαίτερα στον χώρο εκείνο της αριστεράς που υπήρξε και ο κύριος νικητής των εκλογών.

Η αποφυγή κάθετων συγκρούσεων με αντιπάλους υπέρτερους από αυτήν είναι ένα μάθημα που η αριστερά έχει διδαχθεί στη μακρά ιστορία της. Όποτε το αγνόησε, το πλήρωσε ακριβά· αυτή και οι κοινωνίες που φιλοδοξούσε να εκπροσωπεί. Εν προκειμένω, είναι πιστεύω προφανές ότι μονομερείς ελληνικές ενέργειες, ως πράξεις ή και ως λεονταρισμοί, δεν αντιστοιχούν προς τον υπάρχοντα ευρωπαϊκό συσχετισμό.

Η κάθετη αντιπαράθεση της Ελλάδας με το ευρωπαϊκό κατεστημένο απομονώνει τη χώρα μας από δυνητικούς συμμάχους και διαμορφώνει δυσμενείς συσχετισμούς. Τέτοια περίπτωση υπήρξε η εξαγγελία δημοψηφίσματος από τον κ. Παπανδρέου πέρσι. Αναμφίβολα, κάτι ανάλογο θα

συνέβαινε, κατά τη γνώμη μου, σε περίπτωση καταγγελίας του μνημονίου, που βέβαια –εφόσον δεν παίζουμε με τις λέξεις– είναι πράξη μονομερούς, καθώς ουδείς διανοείται πως οι εταίροι μας θα συναινέσουν στην καταγγελία. Με δεδομένη δε τη βέβαιη μείζονα ζημιά για τη χώρα μας από μίαν επιστροφή στη δραχμή, είναι για μένα φανερό ότι μια διαπραγματευτική στρατηγική μπλόφας αποτελεί τυχοδιωκτισμό.

Με τους δεδομένους συσχετισμούς, η Ελλάδα έχει πιστεύω κάθε συμφέρον να ξεφύγει από την αμφισβήτηση του ότι θα τιμήσει την υπογραφή της ως κράτος. Όποιος γνωρίζει έστω και ελάχιστα την Ευρώπη και τις διεθνείς σχέσεις, γνωρίζει ότι μια μικρή χώρα σπάνια κερδίζει με τέτοιες αμφισβητήσεις. Βάζουμε οι ίδιοι τον εαυτό μας στη γωνία, όταν ερμηνεύουμε κάθε δήλωση των Ευρωπαίων πως πρέπει να τιμήσουμε την υπογραφή μας ως ένδειξη αδιαλλαξίας. Αντίθετα, όλοι επίσης γνωρίζουμε ότι στην Ευρώπη τα πάντα παίζονται στην ερμηνεία της υλοποίησης των συμφωνηθέντων και στη βαθμιαία μετάλλαξή τους.

Οι αλλαγές στην Ευρώπη πραγματοποιούνται βαθμιαία, μέσα από συμβιβασμούς και με οικοδόμηση συμμαχιών. Η ευρωπαϊκή συμμαχία που μπορεί να υπερβεί τη φιλο-

σοφία και πολιτική της ακραίας λιτότητας και των μνημονίων περιλαμβάνει την αριστερά, με επίκεντρο τη σοσιαλδημοκρατία, τους πράσινους, αλλά και άλλες ευρύτερες φιλοευρωπαϊκές δυνάμεις, καθώς και πολλούς από αυτούς που αντιτίθενται σε μια γερμανική ηγεμονία, καθώς φυσικά και τις χώρες της ευρωπαϊκής περιφέρειας. Η συρρίκνωση του δυνητικά νικηφόρου αυτού συνασπισμού σε μια συμμαχία μόνο με την πέραν των σοσιαλιστών αριστερά και τη ριζοσπαστική κοινωνία των πολιτών, κατά τη γνώμη μου, αποδυναμώνει καίρια τη διαπραγματευτική μας δύναμη.

Νομίζω πως όλοι πια κατανοούν ότι ο πολιτικός χρόνος εξαντλείται και ότι η διαπίστωση αυτή δεν αποτελεί κόλπο για εκφοβισμό. Είναι πιστεύω η στιγμή, το σύνολο της δημοκρατικής αριστεράς να κάνει το αποφασιστικό βήμα: να ξεφύγει από τη ρητορική και τα παιχνίδια με τις λέξεις που υπονομεύουν παραπέρα την αξιοπιστία ολόκληρου του πολιτικού κόσμου και να παίξει σκληρά, ρεαλιστικά και ηγεμονικά στο κρίσιμο γήπεδο, το ευρωπαϊκό.

ΣΗΜΕΙΩΣΗ

- 1 Ομιλία στο σεμινάριο που οργάνωσε η κίνηση «Για την Υπεράσπιση της Κοινωνίας και της Δημοκρατίας», Αθήνα 15 Μαΐου 2012. Οι απόψεις που διατυπώνονται είναι αυστηρά προσωπικές.

